

SNP – VÍTAZNÁ NÁRODNOOSLOBODZOVACIA VOJNA SLOVÁKOV PROTI FAŠIZMU V RÁMCI DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

JÁN PIVOVARČI

J. PIVOVARČI: SNP – Victorious national-liberation war of Slovak People against Fascism within the frame of the World War II. *Vojenská história*, 3, 2, 1999, pp 28 – 40, Bratislava.

Author's study introduces interesting attempt to evaluate the Slovak national uprising (SNU) in terms of war theories, using the work of classic authors such as C. von Clausewitz, F. Engels and others. By means of a comparative method, the author evaluates SNU as „national-liberation war of Slovak people“ and based on its comparison with other, similar in type, wars in the world history convincingly concludes that SNU was not defeated in military terms, but, on contrary, lasted until the liberation of Slovakia and/or whole of Czechoslovakia by the Red Army, Rumanian and Czechoslovak armies. *Military History. World War II. SLOVAK NATIONAL UPRISING*

Päťdesiate piate výročie oslavy vypuknutia Slovenského národného povstania (SNP) je vhodnou príležitosťou, aby vojenská historiografia konečne dala exaktnú odpoveď na otázku: Čo fakticky v globále predstavoval masový ozbrojený boj Slovákov proti fašizmu na území Slovenska, prípadne ČSR, od 29. augusta 1944 do 8. mája 1945, t. j. do ukončenia 2. svetovej vojny v Európe? Akými etapami prešiel tento boj?

Doposiaľ otázky, vnášajúce nedorozumenia, ba často i rozpaky, neboli zodpovedané.¹ Na ich promptnú odpoveď by konečne mala reagovať vojenská historiografia (veda), čo je jej výsostným poslaním. Akým spôsobom? Tak, že sa zbavíme predsudkov, neúcty, ignorancie atď. a na celú vec sa pozrieme z profesionálneho hľadiska; potom odpovede nebudú – ako sa na prvý pohľad javia – ťažké, neriešiteľné. Navyše, okrem odbornej verejnosti i žijúcich účastníkov protifašistického odboja, predovšetkým SNP, môže upútať pozornosť aj najširšej verejnosti.

V tejto štúdií sa (teda znova) pokúsím poukázať na omyly a predsudky v diskutovanej otázke SNP, ktorá – ako som presvedčený – naše generácie zbytočne zaťažuje po celé desaťročia. Určitý návod na jej zodpovedanie môžeme nájsť v odkaze Carla von Clausewitza, napríklad v jeho formulácii pojmu teória, keď napísal: „Teória má jasným pohľadom vysvetliť veľa predmetov, aby sa v nich rozum ľahšie vyznal, má vytrhať burinu, ktorá sa z omylov všade rozrástla, má ukázať vzťahy vecí medzi sebou, oddeliť dôležité od nedôležitého. Kde sa predstavy samy od seba zoskupia do takého jadra pravdy, ktorému hovoríme zásada..., nech to teória vysloví.“²

Odpoveď na dané otázky však nájdeme aj v jeho ďalšej rade: „Udalosti každej doby je... nevyhnutné posudzovať vzhľadom na jej zvláštnosti a len ten, kto sa vmyslí do každej doby ani nie tak úzkostlivým štúdiom všetkých drobných okolností, ako skôr bystrým pohľadom na okolnosti hlavné, je schopný pochopiť a zhodnotiť vojvodcu tej ktorej doby.“³ Táto rada, ako

¹Roku 1972 urobil som pokusy, pravdaže, bez náležitého efektu, hoci u účastníkov protifašistického odboja, najmä SNP, správne rezonovali. Pozri PIVOVARČI, J.: K metodologickým otázkam vojenskej stránky SNP. Materiály teoretické konferencie čs. vojenských historiků. In: *Historie a vojenství*, č. 1-2/1972, s. 284 a nasl., tiež PIVOVARČI, J.: K povahe a dialektike SNP. In: *Bojovník*, č. 31-34/1972. – Prirodzene, tieto materiály boli zaťažené vtedajšou „vládovou“ ideológiou.

²CLAUSEWITZ, C. von.: *O válce*. Praha 1959, s. 530.

³Tamže, s. 544.

je zrejme, sa netýka len vojvodcu, ale aj okruhu ďalších problémov, napríklad vojny ako celku, a teda aj nášho Povstania.

* * *

Začnem rekapituláciou, ako poprední slovenskí a čs. antifašistickí predstavitelia doma i v zahraničí prezentovali tento boj vo svojich dokumentoch pred i po 29. auguste 1944.

Pred 29. augustom sa v dokumentoch spojených s prípravou SNP stretáme s vyše dvadsiatimi pojmami vyjadrujúcimi masový ozbrojený boj slovenského národa proti fašizmu v rokoch 1944 – 1945. Spomeniem aspoň tieto: Národné povstanie, partizánske hnutie, národnooslobodzovací boj, ľudové povstanie, všeobecné povstanie, partizánska vojna,⁴ národnooslobodzovacia vojna.⁵

Po 29. auguste sa v dokumentoch, týkajúcich sa priebehu SNP, stretávame už s vyše tridsiatimi pojmami; okrem spomenutých uvediem aspoň tieto: Veľká oslobodzovacia vojna slovenského národa, druhé povstanie národa slovenského, slovenské národné povstanie, protinemecké ozbrojené povstanie, národnooslobodzovacia vojna.⁶

Pojem Slovenské národné povstanie, ktorý je predmetom nášho záujmu, sa pravdepodobne po prvý raz objavil v článku V. Kopeckého v Československých listoch (Moskva) 15. septembra 1944.⁷

Na Slovensku ho po prvý raz vo svojom referáte použil K. Šmidke 17. septembra 1944 na zjednocovacom zjazde KSS so Sociálnodemokratickou stranou v Banskej Bystrici.⁸ Tento pojem, ako je známe, sa „udomácnil“ dodnes. Čo teda máme pod ním chápať?

Vyznať sa v pojmoch je pre prácu historika významné, nevyhnutné. Potvrdzujú to aj Clausewitzove slová: „Každá teória má predovšetkým za úlohu urobiť poriadok v prehádzaných, a možno určite povedať, vzájomne sa veľmi prelínajúcich pojmoch a predstavách, a až potom, keď si urobí jasno v názvoch a pojmoch, môže sa rátať s tým, že bude jasne a ľahko postupovať pri skúmaní vecí...“⁹

V chápaní slovenskej vojenskej historiografie Povstanie predstavuje jednu z viacerých v dejinách (i v súčasnosti) známych typov vojen ako spoločenského javu. Poznáme tri typy vojen:

1. vojny medzi štátmi, resp. koalíciami štátov, v ktorých agresor vedie vojnu útočnú, dobyvačnú, naproti tomu napadnutý vedie vojnu obrannú, vlasteneckú. Napríklad:

- a) francúzsko-pruská vojna 1870 – 1871 vyvolaná zjednocovaním Nemecka, potažne pruským militarizmom,
- b) prvá svetová vojna 1914 – 1918 vyvolaná nemeckým militarizmom...
- c) druhá svetová vojna 1939 – 1945 rozpútaná hitlerovským Nemeckom...

Vo vojne (a) i (c) napadnutá strana regulárnu vojenskú obranu štátu kombinovala guerilovou – partizánskym bojom (vojnou).

2. občianske vojny, t. j. vojny vnútri štátov vedené z rôznych príčin (triednych, národnostných, náboženských a p.). Napríklad:

- a) Juh proti Severu 1861 – 1865 v USA; pokus o separáciu...
- b) občianska vojna a intervencia v Rusku 1918 – 1922; zápas dvoch antagonistických spoločenských tried...
- c) občianska vojna v Španielsku 1936 – 1939 medzi demokratickou a sfašizovanou časťou národa.

⁴PREČAN, V.: Slovenské národné povstanie. Dokumenty. Bratislava 1965, s. 37, 40, 41, 83, 172, 277.

⁵GOTTWALD, K. – ŠIROKÝ, V.: O našom odboji. Bratislava 1955, s. 68 – 69.

⁶PREČAN, V.: c. d., s. 368, 378, 498, 510, 517, 518.

⁷Tamže, s. 498.

⁸Tamže, s. 518.

⁹CLAUSEWITZ, C. von.: c. d., s. 82.

V týchto vojnách sa regulárna vojenská forma boja taktiež kombinovala guerillou – partizánskym bojom (vojnou).

3. národnooslobodzovacie vojny, t. j. vojny národov bojujúcich za svoju nezávislosť spod koloniálnej alebo inej nadvlády. Ak koloniálne alebo iné mocnosti znemožňovali porobeným národom získať štátnu nezávislosť mierovou cestou, povstávali do národnooslobodzovacích vojen, ktoré spravidla začínali partizánskym bojom (vojnou), ale za priaznivých okolností (keď sa pomer síl zmenil v ich prospech) sa pretransformovali do regulárnych, vojenských operácií vzniknutých povstaleckých (pravidelných) armád. (Takýto vývoj mohol postihnúť aj vazalský štát.) O politickú moc, resp. o definitívne víťazstvo viedli neľútostný ozbrojený boj, spojený s neúspechmi, porážkami i po celé roky. Presvedčivým príkladom chronických, ale víťazných národnooslobodzovacích vojen je rozpad kolónií po 2. svetovej vojne; spomeniem aspoň Vietnam v rokoch 1946 – 1973 alebo Alžírsko v rokoch 1954 – 1962. (Výnimky sú, ako to vyplynie v ďalšej časti, veľmi vzácné.) Spôsoby i formy ozbrojeného boja národov bojujúcich za nezávislosť sa striedali alebo kombinovali, čo determinovalo, že vojny sa vyznačovali rôznymi etapami.¹⁰

Následne sa prirodzene vynára otázka: Do ktorého typu vojen začleniť masový ozbrojený boj Slovákov proti fašizmu počas druhej svetovej vojny, t. j. povstanie, ktoré vypuklo 29. augusta 1944? A tu logicky prichodí zaradiť ho do poslednej, čiže do národnooslobodzovacej vojny, lebo „vojnová“ Slovenská republika (SR) nebola ani demokratický, ani nezávislý štát. Ako napísal G. Husák, „Slovenský ľud sa staval čoraz viac proti slovenskému štátu a povstal proti nemu so zbraňou v ruke nie preto, že tento štát bol slovenský, ani nie preto, že zásadne odmietal myšlienku vlastného národného štátu, ale preto, že odmietal... jeho nedemokratický fašistický režim, jeho vazalský vzťah k nacistickému Nemecku...“¹¹ Vazalský pomer „vojnovéj“ SR priznávali aj nacistickí pohlavári; napríklad H. Göring 30. mája 1946 v Norimbergu povedal: „Ja osobne som nikdy nepovažoval samostatné Slovensko za naozaj suverénny štát.“¹²

Z toho vyplýva, že SNP – takto populárne nazvanú národnooslobodzovaciu vojnu Slovákov proti fašizmu – nemôžeme skúmať podľa modelu, akým bol napríklad politický prevrat či ozbrojené povstanie, tzv. Veľká Októbrová socialistická revolúcia (VOSR) v Rusku roku 1917! Stotožnenie sa s takýmto postojom by prinajmenej bolo ahistorické. Preto pokiaľ si fakt, že SNP naozaj bola národnooslobodzovacia vojna, neuvedomíme či neosvojíme, nikdy exaktne na nadhodené otázky neodpovieme.

Chcem dodať, že v tejto vojne prevažnej väčšine Slovákov (viac o tejto otázke v ďalšej stati) išlo výslovne o to, aby sa Slovensko i po skončení vojny uchovalo skutočne samostatným, nezávislým a demokratickým štátom.

* * *

Ako sa vlastne začala národnooslobodzovacia vojna Slovákov proti domácemu i nemeckému fašizmu? Stručne, Slováci (ak úmyselne obídem protifašistický plán SNR, resp. Vojenského ústredia i ďalšie problémy s ním súvisiace) 29. augusta 1944 povstali proti fašizmu práve s cieľom vytvorenia spomínaného samostatného, nezávislého a demokratického Slovenska.

¹⁰Typy jednotlivých vojen spracované podľa DURMAN, K.: – SVOBODA, M.: Slovník moderních světových dějin. Praha 1969; tiež MARX, K. – ENGELS, B.: O vojenství. Praha 1968; tiež Marxismus-leninismus o válce a armádě. Praha 1962; tiež Dějiny vojenského umění. Díl II. Praha 1954; tiež Dějiny vojenského umění. Díl III. Praha 1954; tiež Dějiny vojenského umění. Díl IV. Praha 1955; tiež Druhá světová válka 1939 – 1945. Malá encyklopedie. Praha 1966.

¹¹HUSÁK, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava 1964, s. 129.

¹²Pozri Pred súdom národa (Proces s J. Tisom, F. Ďurčanským a S. Machom v Bratislave v dňoch 2. decembra 1946 – 15. apríla 1947), zv. II. Bratislava 1947, s. 136 –137; tiež Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom z 18. marca 1939. In: Slovenský zákonník, roč. 1940, s. 363 a nasl., a ďalšie dohody SR s nacistickým Nemeckom, resp. jej prax vnútornej i zahraničnej politiky vyplývajúca z týchto dohôd.

Samotný akt povstania alebo pozdvihnutia, t.j. okamih vzopretia sa alebo vzbury slovenských antifašistických vojakov i partizánov so zbraňou v ruke proti fašizmu, „s výstrelom alebo bez neho“, prirodzene, spoločne s podporou obyvateľstva Slovenska, tu bol, resp. sa realizoval. Uskutočnil sa ako veľmi krátka fáza pred rozbehom dlhšie trvajúceho masového ozbrojeného boja.

Vzplanutím povstalci bleskovo oslobodili, žiaľ, vinou známych nedostatkov vo vojenských prípravách povstania, iba územie stredného Slovenska, kde nastolili svoju politickú moc (SNR). Medzi obyvateľstvom i bojovníkmi SNP na oslobodenom území zavládla eufória. Verilo sa v rýchly príchod Červenej armády (ČA)...

Po krátkom vzplanutí sa postupne, od prvých stretov s nemeckými okupačnými vojskami pri Žiline, rozvinul reálny masový frontový ozbrojený boj v duchu čs. vojenskej doktríny, resp. vojenského umenia čs. predmníchovskej armády.¹³ V skutočnosti tak začala národnooslobodzovacia vojna Slovákov proti domácemu i nemeckému fašizmu!

Pozoruhodná je otázka nastolenia politickej moci SNR na začiatku povstania. Pritom sa žiada uviesť slová G. Husáka: „V auguste 1944 bola taká situácia na Slovensku, že ktorýkoľvek deň sme mohli zvrhnúť Tisov režim, ktorý sa mocensky nemal o čo opierať, ovšem doma, lebo naše plány a termíny nie dľa Tisu, ale podľa Nemcov sme... robiť museli.“¹⁴ Čiže nastolenie politickej moci na jednej tretine územia Slovenska ihneď na začiatku Povstania nebol problém. Politická moc padla povstalcom do rúk obrazne ako „zhnitá hruška“. A toto je vlastne, ako som naznačil, jedna z výnimiek v dejinách národnooslobodzovacích vojen.

Pravdepodobne vôbec prvým, kto sa o nevyhnutnosti povstania a nadväznej národnooslobodzovacej vojny Slovákov proti fašizmu v druhej svetovej vojne zmienil, bol V. Široký. Vo svojom motáku z bratislavského väzenia začiatkom júna 1942 napísal: „Cieľom oslobodzovacieho frontu (Slovákov) musí byť, aby slovenskú armádu vyrval spod poručníkovania nemeckého generálneho štábu, aby ju privedol do protinemeckej pozície – čo znamená, že musí byť preniknutá duchom boja za slovenskú národnú slobodu – a okrem toho, aby ešte mohla byť *vážnym činiteľom národnooslobodzovacej vojny slovenského národa proti Nemecku!*“ A ďalej: „...máme mať stále na zreteli perspektívny plán..., že toto hnutie... má vyústiť v *národnom povstaní* slovenského národa, ktoré – spojené s národnooslobodzovacou vojnou – má po boku bojujúcej Červenej armády, spojeneckých armád a povstaleckých stredo európskych národov zasadiť posledný smrtiaci úder nemeckému imperializmu.“¹⁵

Tento fakt po vypuknutí Povstania ako vôbec prvý zaregistroval moskovský rozhlasový vysieláč „Za slovenskú slobodu“ 30. augusta 1944, keď o. i. vyzýval: „**Slováci a Slovenky: Bratia a sestry!** Povstaňte všetci do svätého národného boja!“ Na inom mieste prízvukoval: „Nech žije veľká oslobodzovacia vojna slovenského národa.“¹⁶ Najpregnantnejšie však tento fakt vyjadril K. Gottwald v spomínaných Československých listoch 15. septembra 1944: „Na pokus hitlerovského Nemecka o vojenskú okupáciu Slovenska odpovedal slovenský národ so zbraňou v ruke (tak, že) vstúpil (rozumej: povstal – J. P.) proti nemeckým votrelcom do národnooslo-

¹³Bližšie pozri BENEŠ, E.: Dvacet let československé branné moci. In: Dvacet let československé armády v osvobozeném státě. Praha 1938, s. 11 – 20; tiež Poslání a tradice naší armády. Praha (cca 1929); tiež Polní řád. G – V, s doplňky 1, 2. Praha 1925; tiež Opevňování. Práce běžné. G-V-2. Praha 1938 a ďalšie poriadky a predpisy čs. armády; tiež Vojenské dějiny Československa. III. díl. Praha 1987, s. 286 – 295, 375 – 381, 441 – 444. – Čs. letci I. stihacieho pluku i príslušníci 2. čs. paradasantnej brigády (september – október 1944), vychádzali z vojenskej doktríny ZSSR, resp. poriadkov a predpisov Červenej armády. Bližšie pozri Vojenská strategie. Praha 1964, s. 64 – 66; tiež Polní poriadok Červenej armády. Bratislava 1946; tiež Polní poriadok pechoty Červenej armády. Díel I. Pole 1945; tiež Polní poriadok pechoty Červenej armády. Díel II. Bratislava 1945; tiež Činnost' vojsk v zalesnenom horskom teréne. Bratislava 1946; tiež Boj v horách. II. díl. Praha 1947 a ďalšie poriadky a predpisy Červenej armády; tiež Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941 – 1945. Sv. 6. Praha 1967, s. 167 a nasl.

¹⁴PREČAN, V.: c. d., s. 963.

¹⁵GOTTWALD, K. – ŠIROKÝ, V.: c. d., s. 68 – 69. – Autenticita V. Širokého „motákov z väzenia“ je však spochybňovaná. Pozri DZVONÍK, M.: Osud lojálneho občana. In: Historická revue, č. 8, roč. 1955, s. 28.

¹⁶PREČAN, V.: c. d., s. 368.

bodzovacej vojny. Od 29. augusta (1944), prebiehajú na Slovensku ťažké krvavé boje s nastupujúcimi nemeckými divíziami...¹⁷ O dva dni neskôr (17. 9. 1944) na už uvedenom zlučovacom zjazde KSS so Sociálnodemokratickou stranou sa o národnooslobodzovacej vojne „pre desiatky porobených národov“, teda aj Slovákov (v tom zmysle o SNP), vyjadril aj K. Šmidke.¹⁸

Povstanie prebiehalo so zahraničnopolitickou, vojenskou i materiálo-technickou pomocou a podporou. Pretože sa začalo bez koordinácie s operáciami ČA, resp. vzhľadom na nesmierne ťažkosti Karpatsko-duklianskej operácie ČA i 1. čs. armádneho zboru v ZSSR (ďalej zbor), boj povstalcov sa vyvíjal s väčšími či menšími neúspechmi, porážkami. Podiel na tom niesli aj niektoré nedostatky vojenského i politického vedenia Povstania. Preto nečudo, že koncom októbra 1944, následkom všestrannej prevahy nepriateľa, povstalecké boje vyústili do straty celého oslobodeného územia Slovenska i politickej moci SNR na ňom, navyše do zániku povstaleckej – 1. čs. armády na Slovensku (1. ČSA). Obyvateľstvo, povstaleckí vojaci i partizáni v oblasti tzv. „operačného trojuholníka“ (resp. „strategického trojuholníka“) Banská Bystrica – Zvolen – Brezno zažili nepredstaviteľnú traumú! Časť povstaleckých vojakov padla alebo boja zajatá, časť ozbrojený boj zanechala. Len menšia časť príslušníkov 1. ČSA, najmä však takmer väčšina partizánov (dovtedy pôsobiaca s povstaleckou armádou na fronte) prešla do hôr. (Od začiatku SNP bojovali proti fašizmu mimo dočasne oslobodené územie aj partizáni na východnom, severnom i západnom Slovensku.)

Časť SNR prešla do ilegality, resp. stiahla sa do hôr a pokračovala v organizovaní oslobodzovacej vojny slovenského národa; časť zavčasu odletela do Londýna, aby v rokovaniach s čs. vládou splnila svoju misiu.

Oficiálne nikto pred nemeckými okupantmi nekapituloval. Takto sa skončila I. etapa SNP. V nej Slováci obrazne „prvú bitku“ s fašizmom prehrali, ale nie národnooslobodzovaciu vojnu.

* * *

Na Slovensku zavládol štandardný okupačný režim: začalo sa pátranie po povstalcoch všetkých stupňov či profesií, vypočúvanie zaistených, ich mučenie ukončené popravamí, zavŕšené masovými hrobmi...

V takejto apokalyptickej atmosfére, navyše v ťažkých horských podmienkach, znásobených nepriazňou jesenného, neskôr zimného obdobia, ozbrojený boj Slovákov proti nemeckým okupantom pokračoval. Začala sa nová – II. etapa SNP. S takýmto stanoviskom sa stotožňujú mnohí historici, resp. viacerí autori.¹⁹

Jestvujú aj názory o „zatlačení povstania, resp. Povstalcov do hôr“. Podľa mojej mienky sú to stanoviská hmlisté, nepravdivé, nevedecké.²⁰ Ved' po ústupe povstaleckých bojovníkov, predovšetkým partizánov, ale i časti vojakov do hôr, duch SNP fyzicky i psychicky žil aj medzi

¹⁷GOTTWALD, K. – ŠIROKÝ, V.: c. d., s. 149.

¹⁸PREČAN, V.: c. d., s. 517.

¹⁹Pozri napríklad DOLEŽAL, J.: Slovenské národné povstání. Praha 1954, s. 183 – 184; tiež FALŤAN, S.: Partizánska vojna na Slovensku. Bratislava 1959, s. 201; tiež KROPILÁK, M.: Účasť vojakov v SNP. Bratislava 1960, s. 125, tiež Partizánske hnutie v Československu za druhej svetovej vojny. Praha 1961, s. 272; tiež HUSÁK, G.: K niektorým otázkam Slovenského národného povstania. In: Slovenské národné povstanie roku 1944. (Zborník príspevkov z národnooslobodzovacieho boja 1938 – 1945). Bratislava 1965, s. 656 – 657; tiež ŠKULTÉTY, J.: Kontrarevolučné úsilie Tisovej vlády v období Slovenského národného povstania. Tamže, s. 543; tiež PIVOVAČI, J.: K povahe a dialektike SNP. In: Bojovník, č. 31 – 34/1972; tiež PLEVZA, V.: Trvalé hodnoty. II. zv. Bratislava 1976, s. 63 – 64; tiež GEBHART – J. ŠIMOVČEK, J.: Partizáni v Československu 1941 – 1945. Praha 1984, s. 364; tiež Dejiny SNP 1944. 2. Bratislava 1984, s. 406; tiež PAULIAK, E.: Od povstania k oslobodeniu. Bratislava 1985, s. 76; tiež Vojenské dejiny Československa. IV. díl. Praha 1988, s. 555; tiež ŠIMUNIČ, P.: Aké si teda bolo, SNP? In: Apológia, č. 8/1994.

²⁰Ako príklady tohto neadekvátneho názoru uvádzam MIŠEJE, F.: Horná Nitra v boji. II. In: Pravda, 14. 7. 1964; tiež VALO, P.: Slzy Železného kapitána. In: Pravda, 10. 10. 1984; tiež Skupina filmovej tvorby. In: Pravda, 26. 8. 1989; tiež GINTEROVÁ, A.: Oči dokorán a mesiac v splne. In: Mosty, č. 35/1994. (Zámerné necitujem historikov...)

obyvateľstvom v okupovaných oblastiach Slovenska, ktoré v mnohých smeroch nahrádzalo ich tylo (tylové zabezpečenie), prípadne dopĺňalo materiál prichádzajúci „vzdušným mostom“ zo Sovietskeho zväzu.

Prírodzene, existujú aj názory, podľa ktorých SNP koncom októbra 1944 bolo vojensky porazené.²¹ A práve tieto vnášajú, ako som poznamenal, nedorozumenia, ba často rozpaky. Napríklad autori práce *Odboj a revoluce* situáciu na Slovensku koncom októbra 1944 vyjadrili slovami: „Keď Banskej Bystrici hrozilo úplné obkľúčenie – 26. októbra (1944) – povstalecké vedenie dáva príkaz k jej vyprázdneniu... V nasledujúcich hodinách dráma vrcholí. 28. októbra (1944) prestala organizovaná povstalecká oblasť (Slovenska) i povstalecká armáda ako kompaktný celok existovať.“²² „Porážka povstania... znamená aj likvidáciu (politickéj) moci SNR, i keď tento orgán nezaniká a politicky ďalej pôsobí tak prostredníctvom svojich členov na rôznych úsekoch *povstaleckého* frontu (podč. J. P.), ako aj svojou delegatúrou v zahraničí.“²³ Ďalej píše: „V okamihu depresie a únavy z bojov, vo chvíli, keď pôsobí psychológia porážky, je ťažké uvažovať s chladnou hlavou a vidieť správne nielen príčiny neúspechu, ale aj pozitívne výsledky boja – Slovensko predsa nekapitulovalo.“²⁴ „Ozbrojený odpor slovenských antifašistov po 28. októbri (1944) neskončil.“²⁵

Napokon svoju analýzu o „porážke SNP“ uzavierajú: „Porážka na konci októbra (1944) neznamenala koniec boja slovenského ľudu za slobodu... Jej priznanie a analýza nemôže povstaleckému boju a skutočnému antifašizmu ubrať na lesku ani dnes.

Francúzska komúna – jedna z najväčších revolučných udalostí posledných dvoch storočí – bola porazená. A ľudia chodili a chodia k Múru komunardov na cintoríne Père Lachaise nie plakať, ale čerpať silu a odhodlanie k boju za ľudský pokrok.“²⁶

Ako je z citovaných slov autorov knihy zrejmé, pri skúmaní SNP vychádzali z modelu tzv. VOSR z roku 1917, ktorej atribútom úspechu bolo nastoľovanie a rozširovanie politickej moci bolševikov na čoraz väčšom území vtedajšieho Ruska, a teda že tento model implantovali aj na naše Povstanie, čo však bolo a aj je, ako som presvedčený, absurdné. Totiž tieto dva spoločenské javy – VOSR a SNP – sú vo všetkých smeroch neporovnateľné!

VOSR bola „prvá víťazná socialistická revolúcia na svete, uskutočnená ruskými komunistami-bolševikmi...“ Začala sa „v noci... z 24. na 25. október (1917)... Straty na životoch (v Petrohrade) boli nepatrné. Ťažké boje sa zviadli 7. – 16. novembra (1917) v Moskve, aj tu však revolúcia slávila víťazstvo. Do konca roka sa sovietska moc rozšírila do všetkých centier krajiny (Ruska)“. Revolúcia „otvorila éru najnovších svetových dejín, charakterizovanú prechodom od kapitalizmu k socializmu...“²⁷ Prírodzene, po Novembri 1989, resp. rozpadu svetovej socialistickej sústavy na čele so ZSSR, je takáto charakteristika VOSR už minulosťou...

²¹V prvom rade k nim patria hlásenia Nemeckého veliteľa na Slovensku, bližšie pozri PREČAN, V.: SNP. Nemci a Slovensko. Dokumenty. Bratislava 1971, s. 361, 362, 568, 570 a i.; tiež Dejinná križovatka. Sloveňské národné povstanie – predpoklady a výsledky. Bratislava 1964, s. 439; tiež Odboj a revoluce 1938 – 1945. Praha 1965, s. 342 – 343; tiež BENČÍK, A. – KURAL, V. – PIVOVARČÍ, J.: Vojenské problémy SNP. In: Slovenské národné povstanie roku 1944. (Zborník príspevkov z národnooslobodzovacieho boja 1938–1945). Bratislava 1965, s. 374 (publikované aj v Historie a vojenství, č. 3/1964, príloha, s. 49). – Vtedy som nebol pracovníkom „z pražského VHÚ“, ako napísal F. Cséfalvay (pozri jeho štúdiu: Dokedy trvalo Slovenské národné povstanie? In: Zborník materiálov zo sympózia... 23. 11. 1994. Bratislava 1994, s. 194 – 199), ale pracovníkom katedry dejín vojenstva a vojenského umenia na Vojenskej politickej akadémii KG v Prahe, a mal som opačný názor než jeho partneri, t. j. A. Benčík a V. Kural. Držal som sa svojho chápania vzniku, priebehu a konca SNP tak, ako som to prezentoval vo svojej diplomovej práci vo Vojenskej akadémii KG, Vševojsková fakulta, Taj., evid. č. 110, 29. 7. 1955 (torzo diplomovej práce pozri: Osobný archív JP). Bol som však v menšine, preto som neuspel...

²²Odboj a revoluce..., s. 339.

²³Tamže, s. 342. – Ľ. LIPTÁK, spoluautor tohto diela, len pokračuje v citovanom chápaní, týkajúcom sa politickej moci, aj vo svojej práci Slovensko v 20. storočí. Bratislava 1968, s. 245. – Poznámka: Žeby pri mojom akcente slova povstaleckého „zapracoval“ škratík alebo žeby predsa len podľa autorov *Odboj a revoluce* SNP nebolo „porazené“!?

²⁴Odboj a revoluce..., s. 341.

²⁵Tamže, s. 339.

²⁶Tamže, s. 343 – 344.

²⁷Citované podľa DURMAN, K. – SVOBODA, M.: c. d., s. 587 – 589.

Naproti tomu SNP bolo národnooslobodzovacou vojnou Slovákov s cieľom vymaniť vazalskú, malú a slabú SR spod nadvlády mocného nacistického Nemecka, ktoré viedlo najväčšiu vojnu v ľudských dejinách, aby získalo svetovládu, a to v zápase proti prevažne demokratickým krajinám sveta, spojených do protinemeckej (protifašistickej) koalície.

Obidva spoločenské procesy prebiehali evidentne v rozličných časových i priestorových rovinách, v rôznych vnútropolitických, zahraničnopolitických, ekonomických, geografických a i. podmienkach, mali odlišný charakter a vcelku i v jednotlivostiach sa začínali i prebiehali podľa odlišných princípov a zákonitostí.

V čom teda vidím základný problém onoho prístupu autorov *Odboj a revoluce?* V tom, že (rovnako ako viacerí ďalší, a medzi nimi v posledných rokoch aj F. Cséfalvay²⁸) vôbec nepoznali pojem národnooslobodzovacej vojny s celým jej poslaním, štruktúrou, fungovaním, skrátka s jej obsahom a významom, ako som o tom písal v súvislosti s tretím typom známej vojny z minulosti i súčasnosti (napríklad vojna v Čechensku v rokoch 1994 – 1996). A z tohto dôvodu vlastne princípy ani zákonitosti národnooslobodzovacej vojny neboli schopní na SNP aplikovať.

Pojem národnooslobodzovacia vojna nájdeme vo viacerých slovníkoch.²⁹ V citovanom diele sa neobjavuje ani raz, čo považujem za jeho slabinu, nedostatok.³⁰ Pritom však – ako z neho vyplýva – vytvorili ho reformní komunistickí historici,³¹ ktorí už mali poruke sovietsku literatúru, zaoberajúcu sa otázkami vojny a armády, teda zdroj, ktorý ich mohol správne orientovať...³² Naproti tomu G. Husák vo svojom *Svedectve o SNP* (1964) napísal presne: „...Slovenské národné povstanie bolo národnooslobodzovacou vojnou proti nemeckým okupantom a súčasne vnútorným bojom na Slovensku (medzi silami fašizmu a antifášizmu).“³³ Vo svojom referáte k 20. výročiu SNP o udalostiach, ktoré nasledovali od novembra 1944, už menej presne uviedol, že išlo „o kontinuitu národnooslobodzovacieho boja v rôznych formách“.³⁴ Vtedy pojem „vojna“ nahradil ju „boj“. Jemu to možno prepáčiť, lebo v skutočnosti nebol historikom, tobôž nie vojenským.

Fakt, že zástancovia porážky SNP pojem národnooslobodzovacia vojna nepoznali, ich viedol k paradoxnému porovnávaniu priebehu SNP s priebehom VOŠR; a výsledok: SNP, ktoré, ako sa nazdávali, sa nerozvíjalo podľa modelu tzv. VOŠR, utrpelo vojenskú porážku.

Strata politickej moci SNR na dočasne oslobodenom území Slovenska však v žiadnom prípade nie je argument pre tvrdenie, že SNP bolo koncom októbra 1944 vojensky porazené. Z hľadiska teórie národnooslobodzovacej vojny treba na vysvetlenie otázky, čo sa vlastne v tom čase na Slovensku stalo, použiť iné východisko, resp. predložiť iný argument. A ten spočíva v odpovedi na otázku, udržali či neudržali Slováci ducha národného odporu vo svojej vojne proti fašizmu aj po obsadení Banskej Bystrice nemeckými okupačnými vojskami? Kladná alebo záporná odpoveď nás vyvedie z „bludiska“, t. j. ukáže, či Slováci vo svojej vojne proti fašizmu

²⁸Pozri jeho prvú štúdiu citovanú v pozn. čís. 21 a druhú: Slovenský domáci odboj po novembri 1944 a slovenská historiografia. In: Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995. Bratislava 1996, s. 88 – 92.

²⁹Pozri napríklad Slovník slovenského jazyka. II. diel. Bratislava 1960, s. 278; tiež Vojenský terminologický slovník. Praha 1966, s. 302; tiež Stručný slovník vojenství. Praha 1984, s. 311. – Paradoxné je, že ho vynechali v diele Československý vojenský slovník. Bratislava 1995. Tu uviedli všetky vojny od jadrovej cez občiansku až po vykynožováciu, ale po národnooslobodzovacej vojne „niet ani stopy“...; pozri s. 633 – 634.

³⁰Na niekoľkých miestach sa stretne s pojmom „národné osvobodenecký boj a revoluce... v letech 1939 – 1945“. Pozri *Odboj a revoluce*,...; napr. s. 10. Tento pojem však má celkom iný, všeobšiahlejší význam!

³¹Tamže, s. 425 a nasl.

³²Pozri napríklad *Marxizmus-leninizmus o válce a armádě*. Praha 1962, s. 94 a nasl.

³³HUSÁK, G.: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava 1964, s. 223, 347. – V rozhovore so mnou 4. marca 1968 (Na Kalvárii – Ostravskej ul. 4/a) o. i. spomenul, čo približne v čase prípravy SNP z diel klasikov, predovšetkým Clausewitz, Engelsa i ďalších vedeli, tiež povedal, že pri príprave svojho *Svedectva o SNP* študoval aj dostupnú sovietsku literatúru, týkajúcu sa učenia o vojne a armáde...

³⁴HUSÁK, G.: K niektorým otázkam Slovenského národného povstania. In: *SNP roku 1944*. (Zborník príspevkov z národnooslobodzovacieho boja 1938 – 1945). Bratislava 1965, s. 657.

mu pokračovali, alebo kapitulovali, resp. či ju do víťazného konca dovedli. V hľadani takejto odpovede nám pomôžu aj diela klasikov vojenstva, uznávaných aj zatracovaných.

V tejto súvislosti je namieste najsmprv si pripomenúť slová Clausewitza: „Nijaký štát sa nesmie domnievať, že jeho osud, totiž celá jeho existencia, závisí od jednej bitky, hoci bola akokoľvek rozhodujúca... ..vynaložením nových vlastných síl a prirodzené oslabenie, ktoré utrpí (nepriateľský) útok, keď trvá dlho, (môže) spôsobiť obrat alebo môže prísť pomoc (spojenka) zvonku. Na smrť je stále dosť času, a ako je prirodzené, že sa topiaci chytá stebľa slamy, tak isto prirodzený poriadok mravného sveta spôsobuje, že sa národ pokúša o záchranu poslednými prostriedkami, keď vidí, že bol vrhnutý na okraj priepasti.“³⁵

Clausewitzove slová považujem za relevantné pre poskytnutie adekvátnej odpovede na nastolenú otázku. Isté je, že nielen pud sebazáchovy, ale aj logika ich k rozhodnému konaniu nútíli.

Pre udržanie vojny proti fašizmu „poslednými prostriedkami“ – „vynaloženými novými vlastnými silami“ – bola rozhodujúca bojová morálka, mravné sily, t. j. to, čo F. Engels brilantne nazval „duch národného odporu“.³⁶ O význame bojovej morálky vo vojne sa Clausewitz vyjadril, že patrí „k najdôležitejším predmetom vo vojne“. Podľa neho „fyzické príčiny a účinky sa tu javia... ako drevená rukoväť, avšak mravné (príčina a účinky) sú ušľachtilý kov, skutočne nabrušená zbraň“.³⁷ Je to obrazné a zároveň výstižné! A duch národného odporu sa v tejto etape SNP od Slovákov, nielen partizánov či časti povstaleckej armády (ktorá nezložila zbrane), ale aj obyčajných občanov Slovenska, bezpodmienečne požadoval, ak mala národnooslobodzovacia vojna pokračovať!

Takže posledným možným „prostriedkom“ záchranu Slovenska samotnými Slovákami – bojovníkmi so zbraňou v ruke, ale i občanmi bez nej – bolo prekonať traumu z „prvej bitky“ s fašizmom, „zatnúť zuby“, nepoľaviť a pokračovať v ozbrojenom boji proti okupantom partizánskou vojnou! Clausewitz túto formu boja označoval ako „ozbrojené hnutie ľudu“ alebo „ľudová vojna“.³⁸ Engels o nej písal ako o „ľudovom odpore“, „nepravidelnom odpore... ľudu“, „guerillovej vojne“ i „ľudovej vojne“.³⁹ V takejto ozbrojenej forme Clausewitz obrazne pripúšťa, že „je prirodzené, že sa topiaci chytá (aj) stebľa slamy“,⁴⁰ t. j. že na svoju záchranu je rozhodnutý použiť všetky možné prostriedky i spôsoby. Engels zase napísal, že v Prusku roku 1813 uznávali, že v „ľudovej vojne“ sa vždy treba pripravovať „na povstanný sebaobranný zápas, ktorý svätí všetky prostriedky“.⁴¹ (Táto zákonitosť neobišla napríklad ani druhú svetovú vojnu, a teda ani SNP. Neobchádza ani súčasné vojny...) „...brutality a krutosti (okupantov v ľudovej vojne) nielenže nepotlačili ľudový odpor, ale (naopak) zdvojnásobili jeho rozhodnosť“ – konštatuje ďalej Engels.⁴²

„...od americkej vojny za nezávislosť až po americkú občiansku vojnu (treba poznamenať, že Engels tieto riadky písal od konca júla 1870 do februára 1871, teda v čase francúzsko-pruskej vojny 1870 – 1871, a teda že ich zmysel je reálny aj v súčasnosti – J. P.) nie je účasť obyvateľstva vo vojne výnimkou, ale pravidlom a to tak v Európe, ako v Amerike.“ (Pozn.: Dnes zrejme kdekoľvek vo svete – J. P.)

Každý národ, ktorý sa pokoril len preto, že jeho armády už neboli schopné odporu, sa stretával vo všeobecným pohrdaním ako národ zbabelcov...“⁴³

Duch národného odporu v „účasti obyvateľstva vo vojne“, keď „už armády neboli schopné odporu“ voči okupantom, vždy hral výnimočnú, priam jednu z rozhodujúcich úloh. Engels ako

³⁵CLAUSEWITZ, C.von: c. d., s. 435.

³⁶ENGELS, B.: Německo-francouzská válka 1870 – 1871. In: K. MARX – B. ENGELS: O vojenství. Praha 1968, s. 170.

³⁷CLAUSEWITZ, C. von: c. d., s. 136 – 137.

³⁸Tamže, s. 432 – 433.

³⁹ENGELS, B.: c. d., s. 169, 170 – 171, 176, 181.

⁴⁰CLAUSEWITZ, C.von: c. d., s. 435.

⁴¹ENGELS, B.: c. d., s. 181.

⁴²Tamže, s. 173.

⁴³Tamže, s. 170.

„slávny príklad toho, aký odpor môže klásť armáde okupantov“, ukázal boj španielskeho ľudu proti Napoleonovi v rokoch 1807 – 1815.⁴⁴ Aj na adresu francúzskeho ľudu vo vojne s Pruskom (1870 – 1871) poznamenal, „že pokiaľ neochabne ľudový duch odporu, je postavenie Francúzov i po ich posledných porážkach veľmi silné.“⁴⁵ Lenže Engels nezabúdala ani na negatívne príklady, keď napísal: „Roku 1806 sa Prusko (vo vojne s Napoleonom – J. P.) zrútilo len preto, že nikde po celej krajine nebolo ani stopy po... duchu národného odporu.“⁴⁶

Aj pre Slovákov bol duch národného odporu rozhodujúcim faktorom, keď sa nepokorili, nekapitulovali a keď sa proti nemeckým okupačným vojskám – používajúc Engelsove slová – „postavili na... nepravdivý odpor“.⁴⁷ Slováci sa teda neukázali „ako národ zbabelcov“! (Retardačný efekt v otázke bojovej morálky sa však zviditeľňoval už krátko po vypuknutí Povstania. O tom však v ďalšej stati.) Značná časť – 15 až 17 tisíc občanov vtedajšieho Slovenska spolu s občanmi mnohých iných krajín,⁴⁸ tvorili „armádu“ partizánov, t. j. hlavnú a jedinú ozbrojenú formáciu v tejto – II. etape SNP (november 1944 – február 1945). Existencia a boj partizánskych síl proti okupantom záviseli od podpory a pomoci nespočetného množstva domácich zásobovateľov, informátorov, zdravotníkov atď., atď., skrátka od širokých mas slovenského ľudu. Na povstalecké Slovensko naďalej prichádzala všestranná pomoc a podpora zo zahraničia...

Ak zhrniem čo som uviedol, ukazuje sa, že strata politickej moci SNR po nemeckej okupácii celého Slovenska neznamenala vojenskú porážku SNP, ale naopak, zachovaním ducha národného odporu Slovákov proti okupácii, pokračovala ich národnooslobodzovacia vojna až do víťazného konca.

Formy a metódy partizánskeho boja na Slovensku zo známych príčin prezentovali „soviet-sku partizánsku školu“.

Pre partizánsky spôsob boja však Slovensko nespĺňalo jednu zo základných „účinných podmienok“, ako ich charakterizoval Clausewitz, t. j. že bojisko „musí zaberat' značné územie“.⁴⁹ Totiž územie vtedajšej SR predstavovalo iba malý „fliačik“ – 38 004 km².⁵⁰ Navyše túto ozbrojenú formu SNP sťažoval fakt, že Slovensko, ktorého celé územie od 28. augusta 1944 Tisova vláda vyhlásila za „pole podľa zákona o obrane štátu“,⁵¹ bolo presýtené obrovskými silami Wehrmachtu, zbraní SS a inými nacistickými jednotkami.⁵²

Napriek územnému handicapu a ďalším nedostatkom však Slováci zbrane proti fašizmu nezložili. „Obsadením Banskej Bystrice nemeckým vojskom nebol... likvidovaný boj a duch

⁴⁴Tamže.

⁴⁵Tamže, s. 181.

⁴⁶Tamže, s. 170.

⁴⁷Tamže.

⁴⁸GEBHART, J. – ŠIMOŤEK, J.: c. d., s. 377. – Pozoruhodné slová na adresu povstaleckého Slovenska cez londýnsky rozhlas zazneli v reči Štefana Krajčira o 08.10 h (stredo európskeho času) dňa 10. novembra 1944: „...Dnešná vojna dokázala, že porážka je len vtedy porážkou, keď národ stratí vieru vo vlastnú silu. Partizánske armády v Bielorusku a na Ukrajine po 3 roky bojovali proti nemeckým okupantom. Boli porazené a zakaždým znovu nastúpili do boja proti nenávidenému nepriateľovi. A kde sú dnes tí, čo s takým posmechom hovorili o partizánskych armádach, sto ráz porazených. V Juhoslávii viedli stovky bitiek... Slovenskí vojaci a slovenská mládež nastupuje do druhého kola zápasu, obohatená skúsenosťami predošlých bojov... s tým vedomím, že bratská armáda ZSSR bude stáť po ich boku...“ Pozri Štátny slovenský ústredný archív – NS, inv. č. 6/46 – 22 i, Správy zahraničného rozhlasu, škat. 59.

⁴⁹CLAUSEWITZ, C.von: c. d., s. 432.

⁵⁰URSÍNY, D.: Zemepisný a hospodársky prehľad Slovenska. Bratislava 1943, s. 3. – Bolo iluzorné čo len uvažovať v pomeroch Slovenska o dômyselnej stratégii partizánskej vojny – hoci by sa o nej tu na Slovensku aj vedelo – tak, ako ju v rokoch 1938 spracoval Mao Ce-tung; pozri jeho Vybrané spisy. Sv. II. Praha 1954. – S veľkými problémami bolo tu možné realizovať partizánsku činnosť tak, ako ju ponúkal Poľný poriadok Červenej armády. Bratislava 1946, s. 398 – 410.

⁵¹PREČAN, V.: Slovenské národné povstanie. Dokumenty. Bratislava 1965, s. 346-347. – O pojme „pole“ bližšie pozri PIVOVARČI, J.: Strategické plány na záchranu Slovenska (4). In: Apológia, č. 3/1995, s. 29, pozn. 206.

⁵²Pozri Vojenno-naučného upravenie generalného štábu. Vojenno-istoričeskij otdel. Sbornik materialov po sostavu, grupirovke i peregrupirovke suchopitnych vojsk fašistskoj Germanii i vojsk byvsich jeho satelitov na sovjetsko-germanskom fronte za perijod 1941 – 1945 gg. Moskva – 1956 god; tiež Československý vojenský atlas. Praha 1965, s. 344, 352 – 353, 355, 359; tiež KORČEK, J.: Protipovstalecká aktivita ľudáckych a nemeckých okupačných síl (september – október 1944). In: Vojenské aspekty SNP. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23. – 24. 8. 1998. Žilina 1994, s. 146 a nasl.

slovenského národa. Tento duch sa nenechal zlomiť po celých päť rokov vladárenia hitlerovských pomáhačov, nezlomili ho dnešné hrôzy a vraždenia nevinných ľudí, ktorých jediným hriechom bola vôľa žiť slobodným životom“ – povedal o. i. Ján Lichner vo svojej reči cez londýnsky rozhlas slovenským povstalcem 19. novembra 1944.⁵³

Sám duch národného odporu proti okupantom však Slovákom nezabezpečoval víťazstvo v národnooslobodzovacej vojne proti fašizmu. To im mohol zaistiť iba jediný absolútny faktor, a ním mala byť – ak pripomeniem Clausewitza – „pomoc (spojenca) zvonku“. O príklade takejto pomoci Clausewitz písal v súvislosti s Napoleonovým ťažením v Španielsku (1807 – 1814). V jeho diele *O válce* čítame, že „jeden spojenc (Anglicko) poskytoval (Španielsku – J. P.) oporu v tyle“.⁵⁴ Viac sa o tom dočítame od historika a publicistu Kurta Konrada: „Akého spojencu si mohol zvoliť španielsky ľud, ktorý sa... bránil proti Napoleonovej invázii...? ...volali na pomoc Anglicko..., ...1. augusta (1808) pristál v Portugalsku expedičný zbor pod velením... lorda Wellingtona... anglická armáda (dostala) úlohu vyhnať francúzske armády za Pyreneje...“ Napokon „Španielsko vojensky zachránil anglický spojenc“.

„Wellingtonovo konečné víťazstvo nad francúzskymi armádami nebolo len jeho vlastným dielom; podstatne pri tom pomáhala guerilla španielskeho ľudu...“⁵⁵

Pomoc povstaleckému Slovensku „zvonku“ v podobe ČA, rovnako aj ďalším nacistickým Nemeckom porobeným krajinám v strednej i juhovýchodnej Európe z východu naozaj prichádzala. (Aby ma nepovažovali za dogmatika, pripomínam, že dnes vieme, že príchod ČA nás síce spod fašizmu oslobodil – tak tomu verila aj prevažná časť Slovákov i okolité národy, aby nás vzápätí podmanil stalinskému totalitnému impériu...) Oslobodzovaním východných častí Slovenska, nastolovaním politickej moci povstalcov (SNR) v oslobodených okresoch, mobilizáciou Slovákov do čs. armádneho zboru atď., sa v prvej polovici februára 1945 II. etapa SNP skončila a začínala sa jeho posledná – III. etapa, t. j. završenie masového ozbrojeného boja s domácim i nemeckým fašizmom.

Prežitie II. etapy SNP fakticky znamenalo prvú víťaznú „bitku“ Slovákov s fašizmom.

* * *

Už od začiatku novembra 1944 začala na územie Slovenska v čoraz väčšom rozsahu vstupovať ČA i zbor. Slovensko – v čase, keď v jeho strednej, západnej i severnej časti pôsobili partizánske sily, bolo oslobodzované od východu a vzápätí z juhu. Od prvých chvíľ obyvateľstvo oslobodeného územia všestranne poskytovalo pomoc i podporu oslobodzujúcim vojskám.

Od 1. februára 1945, keď na oslobodené územie prišla SNR, začala ona aktivizovať slovenské obyvateľstvo na pomoc a podporu ČA i čs. zboru. 6. februára 1945 vyhlásila mobilizáciu záloh. Ak k 15. novembru 1944, teda zhruba po Karpatsko-duklianskej operácii, mal čs. armádny zbor iba 8530 osôb,⁵⁶ potom 6. apríla 1945 – napriek stratám v bojoch na fronte – vďaka doplnovaniu dosiahol 31 725 príslušníkov.⁵⁷ Do 18. mája 1945 (desať dní po skončení vojny v Európe), keď bol zbor reorganizovaný na armádu, mal už 74 148 osôb, z čoho bolo 67 799 Slovákov.⁵⁸ Osobitne treba poznamenať, že zbor bol posilnený aj „prílevom bývalých partizánov“.⁵⁹ Do konca februára 1945 ich doň vstúpilo vyše 1000 a od januára do marca 1945 „asi okolo 2000“.⁶⁰

⁵³Pozri PREČAN, V.: c. d., s. 845.

⁵⁴CLAUSEWITZ, C.von: c. d., s. 342.

⁵⁵KONRAD, K.: Španělské revoluce. Praha 1949, s. 88 – 89, 110.

⁵⁶Za svobodu Československa. Sv. druhý. Praha 1961, s. 257.

⁵⁷PAULIAK, E.: c. d., s. 202.

⁵⁸BYSTRICKÝ, J.: Slováci v československom zahraničnom vojenskom odboji. In: SNP v pamäti národa. Materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP. Bratislava 1994, s. 224.

⁵⁹PAULIAK, E.: c. d., s. 203.

⁶⁰Za svobodu Československa. Sv. tretí. Praha 1960, s. 375, 376.

V tejto etape Povstania, v rámci zboru, opäť prišiel na program dňa masový frontový ozbrojený boj Slovákov proti fašizmu nielen na území Slovenska, ale aj Moravy. Tentoraz však prebiehal v duchu sovietskej vojenskej doktríny i vojenského umenia Červenej armády.⁶¹

Slovenský ľud poskytoval pomoc a podporu ČA i zboru aj na ďalších úsekoch, napríklad pri rekonštrukcii komunikácií, tovární, dielní atď. s cieľom čo najrýchlejšej porážky fašizmu.⁶²

Toto je stručná charakteristika úsilia Slovákov, spojeného s pomocou a podporou ČA i zboru pri oslobodzovaní Slovenska a českých krajov. A ona vlastne predstavuje tretiu, záverečnú etapu SNP, resp. národnooslobodzovacej vojny Slovákov proti fašizmu. Vynechať účasť Slovákov v bojoch v rámci zboru na území Slovenska, poťažne na Morave, resp. vynechať všestrannú pomoc a podporu zo strany nášho obyvateľstva ČA i zboru z celého kontextu masového ozbrojeného boja proti fašizmu, t. j. zo SNP, bolo by práve také nezodpovedné, nepravdivé a ahistorické, ako keby sme zo svojich národných dejín vypudili akúkoľvek inú dôležitú, významnú či relevantnú udalosť, alebo ju nenáležite zaradili či zhodnotili. Takýto „deficit“ v našej historiografii je absolútne nemysliteľný.

Pravdaže, postupne, ako sa zväčšovalo definitívne oslobodené územie Slovenska, primerane ochaboval partizánsky boj. Napokon zanikol. Dôvod bol predovšetkým ten, že partizánske sily sa postupne spájali s oslobodzujúcimi vojskami.

Vstupom ČA i zboru na územie Slovenska vznikli kvalitatívne nové podmienky pre naše Povstanie. Dovtedy Slovensko bolo izolované od ČA i zboru priestorom, ktorý ovládal nepriateľ... Teraz však SNP bezprostredne splynulo s mohutným oslobodzovacím pohybom ČA i zboru; zlialo sa dovedna s veľkou oslobodzujúcou úlohou a historickým poslaním ozbrojených síl spojencov v protifašistickej koalícii,⁶³ ktorého výsledkom bola definitívna porážka fašizmu v Európe. V takomto kontexte treba III. etapu SNP vnímať ako poslednú, rozhodujúcu „bitku“ Slovákov s domácim i nemeckým fašizmom.

* * *

Z toho čo som uviedol, je azda dostatočne zrejmé, že až definitívna porážka domáceho i nemeckého fašizmu znamenali fakticky koniec SNP, t. j. národnooslobodzovacej vojny Slovákov proti fašizmu v 2. svetovej vojne. Takže za SNP treba považovať všetky masové ozbrojené akcie Slovákov, prirodzene, spoločne s pomocou i podporou masy slovenského obyvateľstva, ktoré smerovali k porážke domáceho i nemeckého fašizmu, a to od 29. augusta 1944 až do úplného oslobodenia Slovenska, resp. Československa. Boje započaté koncom augusta 1944, t. j. boje I. ČSA spolu s partizánmi (september – október 1944, I. etapa), cez partizánske boje (november 1944 – február 1945, II. etapa) i cez boje v zbore, resp. v rámci ČA (február – máj 1945, III. etapa) predstavujú kontinuitu národnooslobodzovacej vojny Slovákov proti fašizmu. Každá jednotlivá etapa SNP v spôsoboch i formách ozbrojeného boja mala inú, novú kvalitu, zákonite vyvolanú zmenenými, a teda novými objektívnymi skutočnosťami či podmienkami. Ale cieľ ich ozbrojeného boja bol v každej etape rovnaký: definitívna porážka fašizmu a oslobodenie Slovenska, poťažne Československa.⁶⁴ (Každá etapa SNP sa ďalej členila na viaceré vymedzené časové úseky, t. j. čiastkové obdobia.)

Na záver je dôležité uviesť, že už krátky pohľad na SNP ukázal, akými osobitosťami sa vyznačovalo:

- a) v I. etape ťažisko predstavovali frontové boje I. ČSA spolu s časťou partizánov, pričom povstalecká armáda mala dominantné postavenie; v tyle okupačných vojsk operovali partizáni; „lacno“ nadobudnutá či nastolená politická moc SNR bola stratená,

⁶¹Bližšie pozri pozn. čís. 13.

⁶²Bližšie pozri PAULIAK, E.: c. d., s. 204 – 205.

⁶³Pozri tiež ŠKULTĚTY, J.: c. d., s. 543.

⁶⁴Pozri PIVOVARČI, J.: K povahe a dialektike SNP. In: Bojovník, č. 34/1972; tiež ŠIMUNIČ, P.: Aké si teda bolo, SNP? In: Apológia, č. 8/1994, s. 5.

- b) v II. etape ťažisko spočívalo výhradne v partizánskom boji,
- c) v záverečnej III. etape sa opäť ťažiskom stali frontové boje Slovákov v rámci začlenenia do zboru, resp. do zostavy spojenca – ČA; v tyle ustupujúcich nemeckých vojsk so stále menšou intenzitou bojovali partizáni; definitíva nastolenej politickej moci SNR sa však následkom dnes dobre známych skutočností ukázala fikciou...

Tieto osobitosti SNP ukazujú, že v dejinách národnooslobodzovacích vojen sú, nazdávam sa, bezprecedentné.

Prichodí ešte zodpovedať otázku, aký bol efekt či podiel SNP na porážke fašizmu v rámci boja ozbrojených síl a účasti obyvateľstva protifašistickej koalície? Bez akejkoľvek nadsádzky (o nijaké štatistiky efektívnosti sa ani len nepokúšam) možno konštatovať, že ozbrojený boj Slovákov proti fašizmu, vyplývajúci zo subjektívnych i objektívnych možností využitia jestvujúceho potenciálu Slovenska, spojený s veľkými obeťami na životoch, so zraneniami i s trvalými následkami a rôznymi útrapami, bol mimoriadne pozitívny. Pôvodný plán SNP sa neuskutočnil, ale to, čo Slováci svojou vojnou proti fašizmu v rôznych etapách odboja dokázali, bolo veľkolepé a primerané. Popri ČA zohrali – metaforicky – asi takú úlohu, ako slávna „guerilla španielskeho ľudu“ pri „expedičnom zbore... lorda Wellingtona“ vo vojne proti Napoleonovi. (Táto paralela nie je imaginárnou konštrukciou.) SNP teda predstavuje čin, ktorý sa zapísal nielen do našich národných dejín, ale aj do histórie demokratických národov Európy i celého sveta. Od takéhoto hodnotenia nás nemôže odradiť ani fakt, že štátoprávne záujmy prevažnej väčšiny Slovákov sa v národnooslobodzovacej vojne proti fašizmu obnovou ČSR nespĺnili. Na to museli čakať celé polstoročie...

* * *

Celkom na záver: SNP ako masový ozbrojený boj Slovákov proti fašizmu v rokoch 1944-1945, teda nie iba od 29. augusta do konca októbra 1944, exaktne predstavuje – opakujem – jednu zo známych základných typov vojen, t. j. národnooslobodzovaciu vojnu. Čiže pojmy SNP a národnooslobodzovacia vojna sú identické! K tomu je nevyhnutné dodať, že ide o víťaznú vojnu Slovákov, prirodzene, s rozhodujúcou úlohou ČA, resp. s rozhodujúcou pomocou i podporou spojencov protifašistickej koalície. Takéto hodnotenie zmyslu i obsahu SNP nemá alternatívu.⁶⁵

SNP by vojensky bolo porazené iba za predpokladu, žeby víťazom druhej svetovej vojny v európskom priestore vojnovnej činnosti bolo hitlerovské Nemecko, a nie krajiny protifašistickej koalície. Takže napísať, „že dnes už by nemali existovať citové zábrany prijať tézu o porážke SNP“ atď.,⁶⁶ mi bez irónie pripadá ako tvrdenie, že „voda tečie do kopca“. Podobné konštatovania zavážajú dogmatizmom...

Domnievam sa, že uvedené závery doložené metódou „ukázať vzťahy vecí medzi sebou“, „oddeliť dôležité od nedôležitého“ atď., by si – okrem účastníkov SNP – mali osvojiť nielen predstavitelia historickej vedy, ale rovnako verejnosť, pracovníci masmédií i ústavní činitelia Slovenskej republiky. Lebo len takto bude možné udržovať tradíciu „jadra pravdy“ o podiele Slovákov v ozbrojenom boji proti fašizmu počas druhej svetovej vojny.

---

⁶⁵A. Matuška nesprávne napísal (1979), že slovenský národ 29. augusta 1944 začal „svoju... vlasteneckú“ vojnu proti domácejmu i nemeckému fašizmu. Pozri Dejiny SNP 1944. 4. Bratislava 1984, s. 246.

⁶⁶Pozri CSÉFALVAY, F.: c. d., s. 92.

J. PIVOVARČI: SNA (SLOWAKISCHER NATIONALAUFGSTAND) – SIEGHAFTER
NATIONALBEFREIENDER KAMPF DER SLOWAKEN GEGEN FASCHISMUS
IM RAHMEN DES ZWEITEN WELTKRIEGES

Der Autor zeigt gleich am Anfang der Studie das Bedürfnis der slowakischen Militärkinematografie eine exakte Antwort auf die Frage, was stellte der Rüstungskampf der Slowaken gegen Faschismus auf dem slowakischen Gebiet, bzw. CSR (Tschechoslowakische Republik) vom 29. August 1944 bis 8. Mai 1945, d.h. bis Ende des 2. Weltkriegs in Europa vor und welche Etappen dieser Kampf durchmachen musste, zu geben. Gleichzeitig versuchte der Autor die Irrtüme und Vorurteile der diskutierten Frage SNA zu zeigen, die Generationen in der Slowakei schon jahrelang belästigt. Er analysierte den Begriff Slowakischer Nationalaufstand, mit der Nützung von theoretischen Werken der Klassiker, wie z.B. C. von Clausewitz, F. Engels u.a. von der typologischen Sicht ordnet er den SNA zu den nationalbefreienden Kämpfen. Seine These über SNA gibt er zum Gegensatz den Fürsprecher der SNA-Niederlage, wobei er konstatiert, daß die Tatsache, daß die Fürsprecher diesen Begriff nicht gekannt hatten, führte sie zum Vergleichen des SNAs und GOSR (Große Oktobersozialistische Revolution). Der Autor teilte den SNA in drei Etappen. Weiter wird konstatiert, daß der Verlußt der politischen Macht des SNR (Slow. Nationalrat) auf dem zeitweise befreiten Gebiet keinerlei Behauptung ermöglicht, daß der SNA militärisch besiegt wurde. Er konstatiert weiter, daß man von der Sicht der Theorie des nationalbefreienden Kampfes einen anderen Weg zur Erklärung der Frage „Was passierte eigentlich?“ finden muss, bzw. einen anderen Argument vorlegen muss. Und der beruht in der Antwort auf die Frage, ob die Slowaken den Widerstandsgeist im Krieg auch nach der Besetzung von Banská Bystrica behielten. Eine positive, oder negative Antwort zeigt, ob die Slowaken den Kampf weiter fortsetzten, oder kapitulierten, bzw. ob sie den Kampf siegreich zu Ende führten. In der Suche nach dieser Antwort helfen uns auch Werke der Militärklasiken. Gleichzeitig unterstrich er, daß das Überleben der II. Etappe des SNA (endete in der zweiten Hälfte Februar 1945) die erste Siegerschlacht gegen Faschismus. Die III. Etappe wird vom Autor als die Letzte gesehen, die entscheidendste Schlacht der Slowaken gegen einheimischen und ausländischen Faschismus. Als SNA muss man alle Massen- und Rüstungsaktionen der Slowaken betrachten, gleichzeitig mit der Hilfe der slowakischen Bevölkerung, die zu einer Niederlage des einheimischen und ausländischen Faschismus führte, und das von 29. August 1944 bis zur vollständigen Befreiung der Slowakei, bzw. der Tschechoslowakei.